

جغرافیا و توسعه شماره ۲۱ بهار ۱۳۹۰

وصول مقاله : ۱۳۸۸/۷/۲۸

تأیید نهایی : ۱۳۸۹/۸/۴

صفحات : ۴۳ - ۶۴

برنامه‌ریزی فضایی توسعه‌ی پایدار شهرهای ساحلی

نمونه موردی: شهر ساحلی نور

دکتر اسدالله دیوسالار

علی شیخ‌اعظمی

استادیار جغرافیا دانشگاه پیام نور استان مازندران، مرکز ساری | مدرس جغرافیا دانشگاه پیام نور استان مازندران، مرکز ساری

چکیده

سازمان فضایی شهرهای ساحلی به‌گونه‌ای است که در صورت نداشتن برنامه‌ی مناسب جهت توسعه‌ی فضایی پایدار، از آسیب‌پذیری بالایی برخوردار می‌باشد. به همین دلیل، این مقاله به بررسی برنامه‌ریزی فضایی به عنوان برنامه‌ای مؤثر در پایداری توسعه فضایی شهرهای ساحلی پرداخته است و برای تبیین و تدقیق موضوع ضمن بررسی مبانی نظری آن، با استفاده از مدل‌های آماری مانند آزمون همبستگی اسپیرمن، طیف بورگادوس و سایر روش‌های تحلیلی، به برنامه‌ریزی فضایی توسعه‌ی پایدار شهر ساحلی نور به عنوان مکان مورد مطالعه پرداخته شده است. نتایج حاصل از این مقاله عبارت است از: عدم توانایی طرح هادی شهر نور در زمینه‌ی توجه به همه‌ی ابعاد تأثیرگذار بر توسعه‌ی فضایی شهر، عدم توجه طرح هادی به نیازهای شهروندان، عدم تحلیل ساختارهای محیطی منطقه‌ی شهری از سوی طرح هادی، استراتژیک بودن موقعیت شهر ساحلی نور به دلیل قرارگرفتن در تلاقی آب و خشکی و داشتن موقعیت گذرگاهی، عدم تحلیل ساختارهای محیطی منطقه‌ی شهری به وسیله‌ی طرح هادی شهری، عدم تحلیل نیروها و گرایش‌های تعیین‌کننده تحول شهری، عدم توجه به محدودیت‌های توسعه‌ی فضایی، تعیین پتانسیل تغییر و توسعه‌ی فضایی شهری. با توجه به نتایج حاصل از آزمون فرضیات، برنامه‌ریزی فضایی در چهار عرصه‌ی فعالیتی اجتماعی، اقتصادی، کاربری اراضی و محیطی بیشترین نمود را در توسعه‌ی پایدار شهر ساحلی نور دارد.

کلیدواژه‌ها: برنامه‌ریزی فضایی، برنامه‌ریزی فضایی توسعه، توسعه پایدار، شهرهای ساحلی، شهر نور.

مقدمه

علی‌رغم مباحث مطرح شده در بیانیه‌ها و منشورهای بین‌المللی مبنی بر لزوم حفظ اراضی کشاورزی جهت توسعه‌ی پایدار جوامع، در حال حاضر توسعه‌ی فضایی شهرها در جهان در بهترین اراضی کشاورزی که حاصل‌خیزی آنها بستگی کامل به تلاش منظم انسان و شرایط طبیعی دارد، صورت می‌گیرد. اصولاً تجلی انسان در جوابگویی به نیازهایش رشد و توسعه‌ی فضا است. فضای توسعه‌ی حیطه‌ی این تلاش است که در برگیرنده‌ی پدیده‌های عینی و ذهنی و روابط آنها بوده و محتوای توسعه را کالبد می‌بخشد (سرور، ۱۳۸۲: ۱۴۵). پایداری این فضا و

دستیابی به توسعه پایدار شهری نیازمند نوعی برنامه‌ریزی است که بتواند در یک فضای دو بعدی به استقرار و مکان‌گزینی فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی بپردازد. البته نوع و کیفیت موقعیت شهرها موجب تغییر میزان اهمیت این نوع نگرش به شهرها می‌شود. برنامه‌ریزی فضایی به‌عنوان یک فن و روش، الگویی برای قانونمند کردن و انتظام فضایی اقدامات اثرگذار بخش عمومی و خصوصی بر نحوه مکان‌گزینی و استقرار فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی در فضای دوبعدی می‌باشد (سعیدی، ۱۳۸۷: ۱۴۰). مؤسسه‌ی برنامه‌ریزی شهری پادشاهی بریتانیا دو تعریف از برنامه‌ریزی فضایی آورده است، که اولین تعریف این است که برنامه‌ریزی فضایی یک تفکر انتقادی در زمینه‌ی مکان و فضا است که مبتنی بر عمل و مداخله می‌باشد، اما دومی که دارای تعریف ساده‌تری نیز می‌باشد برنامه‌ریزی فضایی را ساختن مکان و فضای میانجی می‌داند (RTPI, 2001: 358).

دانشنامه‌ی شهر در سال ۲۰۰۵ میلادی سابقه‌ی برنامه‌ریزی فضایی را عمدتاً به دهه‌ی ۱۹۵۰ و برنامه‌ریزی فضایی در آلمان تقلیل می‌دهد، حال آنکه، سابقه‌ی تاریخی انتظام فضایی را می‌توان در گذشته دور تاریخی یافت. برای نمونه برپایی کانون‌های شهری با کارکرد بازاری و ایجاد روستاهای پیرامونی آنها و همچنین، بهره‌برداری جمعی از آب و خاک و سازماندهی گروهی تولید زراعی را در سرزمین‌های خاورمیانه، به‌ویژه ایران، با سابقه‌ای چند هزار ساله که هنوز بقایای آن به شکل‌های گوناگون برجای مانده است، می‌توان از نمونه‌های تاریخی قابل قبول بررسی در انتظام فضا به شمار آورد (سعیدی، ۱۳۸۷: ۱۴۰). در میان شهرهای ایران، شهرهای ساحلی دارای خصوصیات ویژه‌ای هستند، این شهرها در لایه‌های مختلف فضا نسبت به شهرهای دیگر شکننده‌تر بوده و دارای محدودیت‌های بیشتری از نظر فضایی می‌باشند. به همین دلیل نیاز به الگوی مناسب برای ساماندهی و توسعه‌ی فضایی این شهرها احساس می‌شود. الگوی توسعه‌ی پایدار در غالب برنامه‌ریزی فضایی به عنوان بهترین الگو برای توسعه‌ی فضایی پایدار شهرهای ساحلی می‌تواند ایفای نقش کند. ضرورت استفاده از برنامه‌ریزی فضایی برای دستیابی به توسعه‌ی پایدار شهری در برنامه‌ریزی شهرهای ساحلی با توجه به جهانی بودن و تغییرات فراگیر این شهرها (Lykogianni, 2008: 133) عبارت است از: الف- تغییرات در شهرها؛ ب- مدیریت تغییرات؛ پ- وضعیت آشفته‌ی کنونی و خصوصیات پیچیدگی مسایل.

الف- تغییرات در شهرها: قرن بیستم دوران شهرنشینی بی‌سابقه‌ای بوده است، که تغییرات اقتصادی در شهرها موجب تغییر همه‌ی جوانب شهری در شهرهای جهان شده است (مردی مسیحی، ۱۳۸۴: ۶۵). شهرها در قرن اخیر مکان‌هایی هستند که کانون انواع برخوردها می‌باشند، به همین دلیل این شهرها به عنوان اشکال فضایی تصور می‌شوند که نتیجه‌ی تراکم شبکه‌های برهم کنشی می‌باشند (Simonsen, 2008: 145).

ب- مدیریت تغییرات: سرعت تغییرات در شهرها اجازه نمی‌دهد، تا سازنده‌های محیط، بر اوضاع مسلط شده و با کسب تجربه بیاموزند که چگونه مواد خامی که در اختیار آنها قرار می‌گیرد، می‌تواند، تبدیل به نیازهای انسانی گردد (کالن، ۱۳۸۲: ۱۳).

پ- وضعیت آشفته‌ی کنونی و خصوصیات پیچیدگی مسایل: از یک طرف با پیچیده شدن چارچوب فعالیت‌های شهرها (بدون در نظر داشتن اندازه)، شهرداری‌ها به‌دشواری با تغییرات عظیم، عدم قطعیت و ریسک به مقابله برمی‌خیزند و در محیطی آشفته فعالیت می‌کنند و از طرف دیگر منابع بالقوه‌ی مختلفی که برای برنامه‌ریزی مهم می‌باشد، از روابط متقابل بین دولت و شهروندان تولید می‌شود (Watson, 2006: 34). آشفته‌گی‌های اقتصادی، دولتی، اجتماعی و ضرورت اتخاذ یک رویکرد جامع را ایجاد می‌کند.

به منظور تعیین و تدقیق نقش برنامه‌ریزی فضایی در توسعه‌ی پایدار شهر ساحلی نور، چهار سؤال دستیابی به این هدف را در این مقاله آسان‌تر خواهد کرد، که عبارت است از:
الف- وضعیت توزیع فعالیت‌های اقتصادی شهر تا چه حد پاسخگویی نیازهای شهروندان در حوزه‌های شهری است؟

ب- طرح توسعه‌ی شهری تا چه حد در راستای میزان نیازهای اجتماعی شهروندان بوده است؟
پ- سطح اشغال کاربری‌های اراضی در شهر تا چه حد پاسخگوی شهروندان سازمان‌های دولتی می‌باشد؟

ت- توسعه‌ی فضای محیطی شهر در خلال دو دهه‌ی اخیر تا چه میزان در راستای پایداری شهر بوده است؟ تعیین نقش برنامه‌ریزی استراتژیک در توسعه‌ی فضایی شهرهای ساحلی به ویژه شهر ساحلی نور مستلزم پاسخ مناسب به سؤال‌های فوق می‌باشد. بنابراین برای تعقیب موضوع فرضیه‌های زیر مطرح می‌شود:

الف- به نظر می‌رسد بین فعالیت‌های اقتصادی شهر نور و نیازهای اقتصادی شهروندان تفاوت وجود دارد.

ب- به نظر می‌رسد بین اهداف اجتماعی طرح‌های هادی شهرنور و نیازهای اجتماعی شهروندان تفاوت وجود دارد.

پ- سطح اشغال کاربری اراضی در شهر پاسخگوی نیازهای شهروندان و سازمان‌های دولتی نمی‌باشد.

ت- توسعه‌ی فضای محیطی در دو دهه‌ی اخیر در راستای پایداری شهر نبوده است.

مبانی نظری تحقیق

مبارزه برای بقا، برنامه‌ریزان را موظف به نظام بخشی مکان‌های مناسب و ترکیب مناسب فعالیت در فضای گوناگون که کلیت ساختارهای فیزیکی را می‌سازد، نموده است.

به برنامه‌ریزی از دو دیدگاه توجه می‌شود: یکی از دیدگاه مشارکت‌کنندگان و دیگری از دیدگاه تئوری پردازان. هر یک از این گروهها به روش‌های مختلفی از برنامه‌ریزی نام می‌برند که عبارت است از: یک نوع هنر، یک نوع مهارت، روشی برای عمل، تعهد به نظم همراه با عمل و غیره (Chettiparamb, 2006:72). برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای نوین در پاسخ به مشکلات مشخص اجتماعی و اقتصادی ظهور کرده است که به نوبه خود مولود انقلاب صنعتی در پایان قرن هجدهم بودند (هال، ۱۳۵۱: ۱۷). نظریه‌های برنامه‌ریزی شهری به دو گروه نظریه‌های فضایی^۱ و تجسمی و پنداری^۲ تقسیم می‌گردند.

این دو گروه در عین حال که در ارتباط متقابل اند ولی متفاوت هستند. نظریه‌ی فضایی به فضاهای شهری و اتفاقاتی که در داخل آن می‌افتد، می‌پردازد. یعنی مقوله‌هایی که در برگرفته‌ی تلویحی زمین، ساختمان‌ها، حمل و نقل و راهها و موارد استفاده و روابط آنها با یکدیگر و در برخی موارد به عوامل اقتصادی و اجتماعی توجه می‌شود.

بنابراین، اکثر نظریه‌های تجسمی و پنداری در برنامه‌ریزی بیشتر از این‌که قابل پیش‌بینی و همیشگی باشند، تشریحی هستند. برعکس، نظریه‌های برنامه‌ریزی فضایی همیشگی و قانونمند می‌باشند. اکثر پی‌آمدهای برنامه‌ریزی که قابل نکوهش و انتقاد می‌باشد، بر پایه‌ی نظریه‌های تجسمی و پنداری بوده است. برنامه‌ریزی شهری معاصر که مورد استفاده قرار می‌گیرد به صورت نظریه‌های تجسمی و پنداری است (زیاری، ۱۳۸۳: ۲۲-۲۱).

بنابراین برنامه‌ریزی باید در برگرفته‌ی قدرت و تعهد باشد، تا بتواند راهبردهای برنامه را که به زبان عملیاتی ترجمه می‌شود و آنگاه به سیاست‌ها، پیشنهادها، پروگرام‌ها و پروژه‌ها تبدیل می‌گردد، به نتیجه‌ای موفقیت‌آمیز برساند (دانشپور، ۱۳۸۲: ۱۶-۱۵).

ناحیه ساحلی از دیدگاه "کچوم"^۳: (Ketchum, 1972:30)

ناحیه‌ی ساحلی عبارت است از: نوار خشک زمین و مجاور فضای آبی (آب و زمین در آب فرو رفته) که به طور مستقیم بر فرآیندهای زمینی و کاربری‌های زمین و بر فرآیندها و کاربردهای آبی اثر می‌گذارد (Hildebrand and Norrena, 1992:94-9).

شهرنشینی مناطق ساحلی را به دو طبقه‌ی اصلی تقسیم می‌کند، که عبارت است از: نواحی ساحلی با تراکم بالای کاربری اراضی و نواحی ساحلی با تراکم پایین ساختمانی و جمعیتی. تفاوت اصلی این دو طبقه در نقش اقتصادی آنها است. در سواحل پراکندگی شهری جدید به

1- Spatial
2- Aspatial
3- Ketchum

طور ویژه‌ای به صورت خطی توسعه می‌یابند. پدیده‌ی ساحل تأثیر مستقیم بر بهبود سیستم‌های حمل و نقل، کاهش استانداردهای زندگی و اهمیت فعالیت‌های توریستی دارد و اثرات منفی تنوع‌زیستی ساحل را تقاضای منابع آب و تولید ضایعات و آلودگی افزایش می‌دهد
(*Laboratory of Environment and Spatial Planning, 2005:23-35*)

توسعه‌ی فضایی با ساختمان‌سازی مرتفع، بدون هیچ تردیدی چشمگیرترین نمود رشد شهری کنونی است. بیشتر شهرها طی قرون متمادی گسترشی کند داشتند، در حالی که امروزه کلیه‌ی فضاها‌ی شهری کم و بیش به سرعت گسترش می‌یابند. عوامل توسعه‌ی فضایی شهر عبارت است از: عوامل فیزیکی، عوامل مربوط به زمین، عوامل اقتصادی و عوامل سیاسی (باستیه و دزر، ۱۳۷۷: ۲۴۴). محیط عامل تعدیل‌کننده برنامه‌ریزی است، اما در ابتدا نقش آن ستیزگرایانه است (*brews and purhohit, 2007:65*).

در نتیجه اصولی که برنامه‌ریزی استراتژیک با توجه به نقش تعدیل‌کنندگی محیط در توسعه‌ی فضایی ایفا می‌کند عبارت است از:

الف- پاسخگویی به تقاضای آگاهانه؛

ب- تمرکز بر حجم دارایی‌ها؛

پ- توسعه‌ی محرک‌ها برای اعمال مناسب؛

ت- دخالت دادن شرکای توسعه، با روش‌های مناسب؛

ث- اتخاذ یک دیدگاه وسیع در زمینه‌ی اقدامات توسعه‌ای در فضای شهرهای ساحلی؛

ج- اتخاذ گام‌های قابل مدیریت به سمت اهداف متوسط؛ (*Saywell and hunt, 1999: 161-163*)

روش تحقیق و جامعه‌ی آماری

روش تحقیق در این مقاله، توصیفی-تحلیلی بوده و از آزمون‌های آماری شده است. برای جمع‌آوری اطلاعات از پرسشنامه، داده‌های آماری و اسناد و مدارک موجود در سازمان‌ها و کتابخانه‌ها و... استفاده شده است. برای اثبات فرضیه‌های تحقیق به صورت زیر عمل می‌کنیم؛ برای اثبات فرضیه‌ی اول از آزمون همبستگی اسپیرمن، فرضیه‌ی دوم از طیف بورگادوس و فرضیه‌ی سوم و چهارم از روش‌های توصیفی-تحلیلی و گراف‌ها و نمودارها استفاده شده است. شهر نور به عنوان مکان مورد مطالعه، مطابق سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵ دارای نه محله‌ی شهری و ۲۱۸۰۶ نفر جمعیت و ۶۱۶۴ خانوار شهروشنین می‌باشد. جامعه‌ی آماری در این تحقیق کلیه‌ی خانوارهای ساکن در شهر نور می‌باشند. با توجه به این که صفت "آشنایی شهروندان با برنامه‌ریزی" به نسبت ۲۰ درصد، در سطح شهر پراکنده شده است، برای

تست فرضیات و پرسشگری با توجه به سطح اطمینان ۹۵ درصد و احتمال خطای ۵ درصد، در این تحقیق نیاز به ۲۴۵ نمونه داریم.

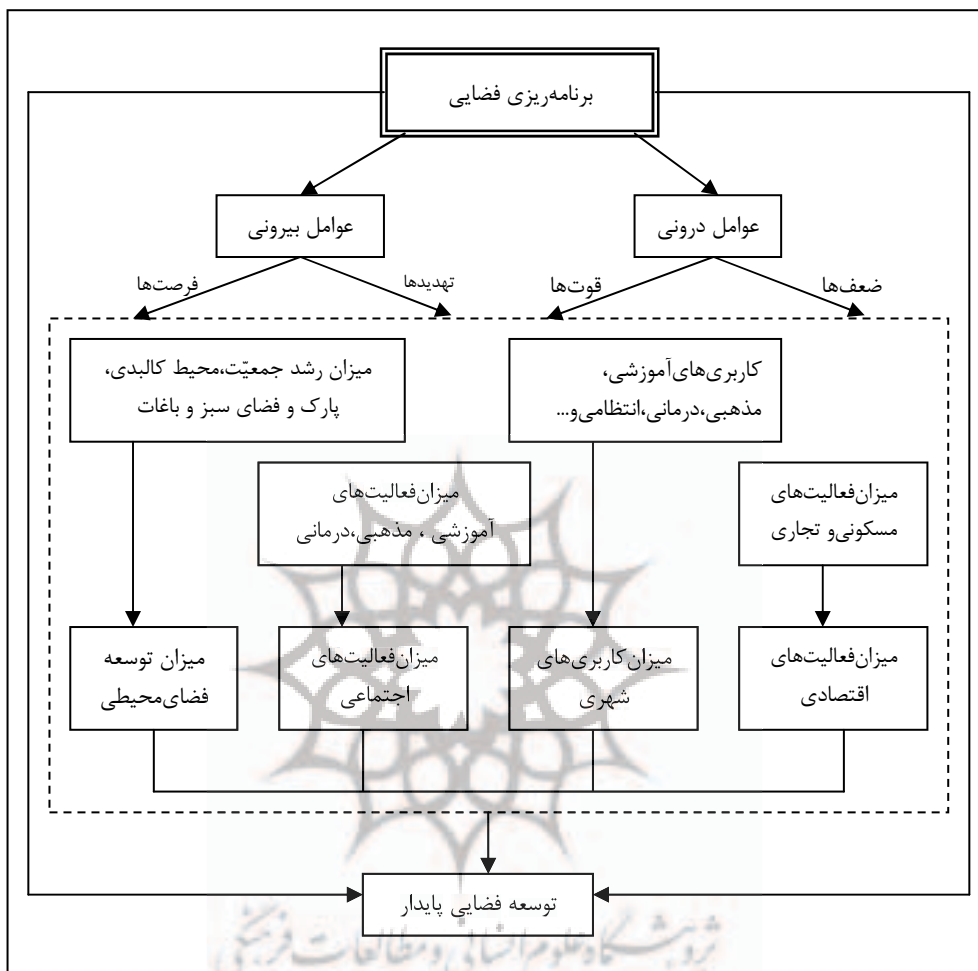
$$N = \frac{t^2 pq}{d^2}$$

$$N = \frac{(1.96)^2 \cdot \frac{20}{100} \cdot \frac{80}{100}}{\left(\frac{5}{100}\right)^2} = 245$$

در این فرمول N حجم جامعه، واریانس صفت در جامعه، t اندازه متغیر در توزیع طبیعی (توزیع نرمال مربوط به منحنی گاوس)، p درصد توزیع صفت در جامعه یعنی نسبت درصد افرادی است که دارای صفت مورد مطالعه می‌باشند. q درصد افرادی است که فاقد آن صفت در جامعه هستند. d تفاضل نسبت واقعی صفت در جامعه با میزان تخمین محقق برای وجود آن صفت در جامعه است که حداکثر نسبت آن ۰.۰۵ است و دقت نمونه‌گیری نیز به آن بستگی دارد (حافظ‌نیا، ۱۳۸۲: ۱۳۸).

متغیرهای تحقیق

شاخص‌ها ارقامی هستند که برای اندازه‌گیری و سنجش نوسان‌های عوامل متغیر در طول زمان به کار می‌روند. شاخص‌ها معمولاً از نظریه‌ها، نگرش‌ها و یا موقعیت‌ها سرچشمه می‌گیرند و مانند علایمی که مسیر راه را مشخص می‌کنند، می‌توانند مورد استفاده قرار بگیرند. به‌وسیله‌ی این شاخص‌ها میزان تأثیرات طرح‌های توسعه‌ی فضایی شهر نور با توجه به علاقه‌مندی‌هایی که برنامه‌ریزی فضایی در زمینه‌ی توسعه پایدار دارد، اندازه‌گیری شده است. باکمک این متغیرها و شاخص‌ها و با توجه به ویژگی‌های برنامه‌ریزی فضایی، وضعیت توسعه‌ی فضایی شهر نور را شناسایی و ارزیابی می‌کنیم.

شکل ۱: مدل تحلیلی تحقیق
 مأخذ: مطالعات نظری نگارنده، پاییز ۸۷

جدول ۱: متغیرهای مربوط به فرضیه‌های تحقیق

متغیر تابع	متغیر مستقل	شاخص‌ها
میزان فعالیت‌های اقتصادی	میزان فعالیت‌های مسکونی میزان فعالیت‌های تجاری	میزان استفاده از کاربری تجاری محله‌ای مساحت کاربری مسکونی در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۷۷ مساحت کاربری تجاری در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۷۷ قیمت اقلام مصرفی روزانه در ایام تعطیل
میزان فعالیت‌های اجتماعی میزان کاربری‌های اراضی شهر	میزان فعالیت‌های آموزشی میزان فعالیت‌های فرهنگی میزان فعالیت‌های مذهبی میزان فعالیت‌های بهداشتی-درمانی میزان فعالیت‌های انتظامی	مساحت کاربری آموزشی در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۷۷ مساحت کاربری درمانی-بهداشتی در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۷۷ مساحت کاربری انتظامی در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۷۷ میزان استفاده از مراکز آموزشی در مرکز شهر میزان استفاده از مراکز آموزشی محله‌ای وضعیت دسترسی به مراکز درمانی شهر وضعیت دسترسی به مراکز آموزشی وضعیت دسترسی به مراکز مذهبی
میزان توسعه فضای محیطی شهر	میزان رشد جمعیت میزان رشد محیط کالبدی میزان کاربری پارک و فضای سبز میزان کاربری باغات	جمعیت شهر از سال‌های ۱۳۴۸ تا ۱۳۸۷ مساحت شهرنورد در سال‌های متوالی از سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۸۷ مساحت کاربری پارک و فضای سبز در سال ۱۳۷۷ و ۱۳۸۷ مساحت کاربری باغات در سال ۱۳۷۷ و ۱۳۸۷

مأخذ: مطالعات نظری نگارنده، پاییز ۱۷

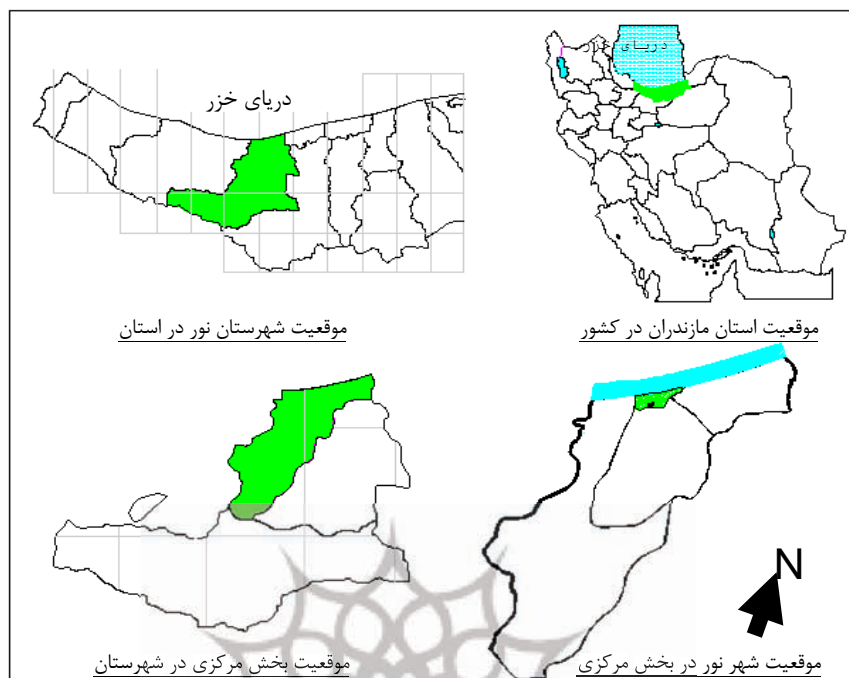
بحث و یافته

– مشخصات محدوده‌ی مورد مطالعه

شهرستان نور یکی از شهرستان‌های استان مازندران است که از شمال به طول ۲۳ کیلومتر به دریای خزر و از جنوب به شهرستان شمیرانات تهران و از شرق به شهرستان محمودآباد و از غرب به شهرستان نوشهر محدود می‌شود. این شهرستان بین ۳۶ درجه و ۵ دقیقه تا ۳۶ درجه و ۴۰ دقیقه عرض شمالی و میان ۵۱ درجه و ۲۰ دقیقه تا ۵۲ درجه و ۱۰ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ قرار دارد.

از نظر توپوگرافی شامل دو قسمت اصلی جلگه‌ای و کوهستانی می‌باشد. جمعیت شهر نور با مساحتی معادل ۷.۵ کیلومتر مربع بر اساس آمار سال‌های ۱۳۶۵، ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ به ترتیب ۱۳۰۵۵، ۱۶۶۸۸ و ۲۱۸۰۶ نفر بوده است (مرکز آمار ایران) (مجتهدزاده، ۱۳۵۱: ۴).

شکل ۲: موقعیت شهر در تقسیمات کشوری

– توسعه‌ی فضایی شهر

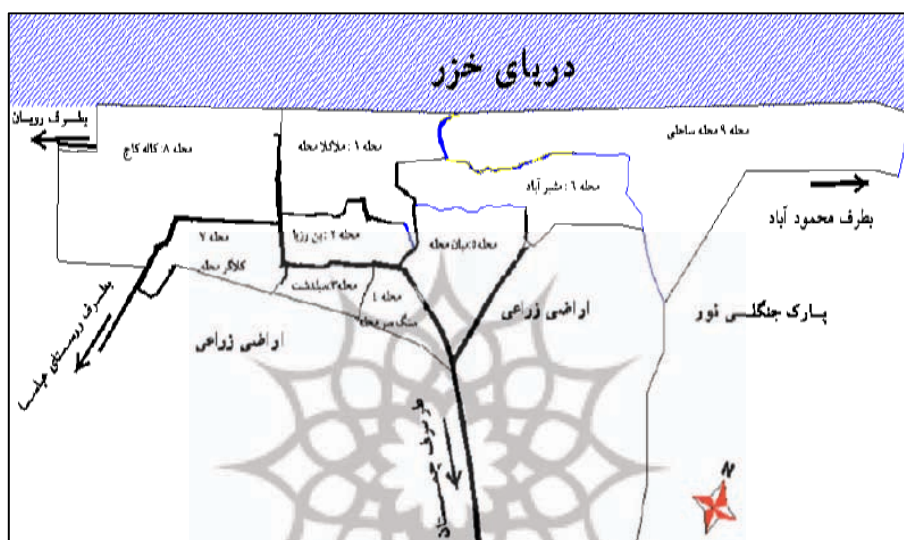
با توجه به جدول شماره‌ی ۲ بیشترین افزایش وسعت شهر نور در دهه‌ی ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵ اتفاق افتاده است. تراکم نسبی جمعیت شهر نور در سال ۱۳۸۵ برابر با ۲۹ نفر در هکتار بوده و وسعت این شهر به ۷۵۰ هکتار افزایش یافته است. جدول شماره‌ی ۲ نشان‌دهنده‌ی توسعه‌ی فضایی شهر نور در پنج دهه می‌باشد.

جدول ۲: نوسانات محدوده‌ی قانونی شهرنور طی دهه‌های مختلف از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۸۵

سال	وسعت محدوده‌ی قانونی شهر نور به هکتار	میزان افزایش وسعت در یک دهه به هکتار	تراکم نسبی جمعیت به هکتار
۱۳۳۵	۸۵	.....	۲۹
۱۳۴۵	۱۳۲	۴۷	۳۳
۱۳۵۵	۲۷۰	۱۳۸	۲۷
۱۳۶۵	۴۶۸	۱۹۸	۲۸
۱۳۷۵	۶۲۰	۱۵۲	۲۷
۱۳۸۵	۷۵۰	۱۳۰	۲۹

مأخذ: مطالعات میدانی نگارنده، پاییز ۱۷

شکل شماره ۳ نشان‌دهنده‌ی محدوده‌ی مورد مطالعه‌ی این تحقیق می‌باشد. این محدوده شامل ۹ محله‌ی شهری است، که به ترتیب از محله‌ی اول تا محله‌ی نهم قدمت محله‌ها از لحاظ تاریخی کاسته می‌شود. قسمت‌هایی از محله‌های دوم تا پنجم هسته‌ی اولیه‌ی تشکیل-دهنده‌ی شهر می‌باشند و محله‌های اول، هشتم و نهم اهمیت استراتژیک داشته و نه تنها تحت تأثیر مستقیم عوامل بیرونی بوده بلکه به عنوان دروازه‌ی ورود عوامل بیرونی به شهر می‌باشد.

شکل ۳: محله‌بندی شهر نور

- کاربری‌های مؤثر بر توسعه‌ی فضایی شهر

جدول شماره ۳ خصوصیات کاربری‌های مؤثر بر توسعه‌ی پایدار فضایی شهر را نشان می‌دهد. میزان توجه به این کاربری‌ها در دستیابی به توسعه‌ی پایدار فضایی در شهر بسیار مهم می‌باشد. در شهرهای ساحلی و به‌ویژه شهر ساحلی نور به دلیل فشردگی زیاد شهری برای توسعه‌ی پایدار فضایی شهر ناگزیر به توجه به برخی پالاینده‌های شهری هستیم که برای اثبات این فرضیه از سه پالاینده، پارک، فضای سبز، باغات و مزارع استفاده کردیم.

جدول ۳: کاربری‌های مؤثر بر توسعه پایدار فضایی شهر

کاربری اراضی شهر نور در طرح هادی ۱۳۷۷		کاربری اراضی شهر نور در طرح تجدیدنظر طرح هادی ۱۳۸۷		مساحت‌ها و سرانه‌ها
سرانه موجود کاربری‌ها در سال ۱۳۷۷	وسعت موجود کاربری در سال ۱۳۷۷	سرانه موجود کاربری‌ها در سال ۱۳۸۷	وسعت موجود کاربری‌ها در سال ۱۳۸۷	
۰.۴	۶۸۴۰	۰.۵۳	۱۱۶۲۳.۲۷	نوع کاربری پارک و فضای سبز
۱۸.۸	۳۳۳۲۸۰	۵.۱۸	۱۱۳۱۱۸.۸۴	باغات
۲۲۴.۲۹	۳۹۷۰۰۰۰	۲۱.۷۶	۴۷۴۶۵۶	مزارع
۲۴۳.۴۹	۴۳۱۰۱۲۰	۲۷.۴۷	۵۹۹۳۹۸.۱۱	جمع کل کاربری‌ها

مأخذ: شرکت پژوهش و عمران، ۱۳۷۸ و ۵۵

بین سال‌های ۱۳۷۷ تا ۱۳۸۷ میزان رشد محدوده‌ی قانونی شهر ۷۰ هکتار بود، در صورتی‌که افزایش کاربری‌های شهر در فاصله‌ی این سال‌ها به ۳۴۴ رسیده بود، یعنی شهر نور ۲۷۴ هکتار در درون خود رشد کاربری داشته است، قسمت اعظم رشد درونی شهر نور از طریق مزارع و باغات شهر تأمین شده است.

نتایج

- آزمون فروض

با توجه به مطالب عنوان شده می‌توان دریافت که برنامه‌ریزی فضایی به عنوان یک سلسله مراتب چند سطحی تصمیم‌گیری که در سه حوزه‌ی برخورد استراتژیک، برخورد سیاستی و برخورد عملیاتی، به انتخاب می‌پردازد (اسدی، ۱۳۸۲: ۲۴)، می‌تواند در توسعه‌ی فضایی شهرهای ساحلی، به‌ویژه شهر ساحلی نور نقش مهمی را بازی کند. در این راستا به نظر می‌رسد که فرضیه‌های مطرح شده مورد تأیید قرار گرفته‌اند:

فرضیه اول: "به نظر می‌رسد فعالیت‌های اقتصادی شهر نور پاسخگوی نیازهای اقتصادی شهروندان نمی‌باشد."

نیاز اقتصادی شهروندان در شهر ساحلی نور مطابق دیدگاهها و نظرات برنامه‌ریزی استراتژیک تحت تأثیر چهار پارامتر- تهدید، ضعف، قوت، فرصت- تعیین می‌شود. جدول شماره‌ی ۴ فعالیت‌های اقتصادی شهر نور را در سه بخش کشاورزی صنعت و خدمات در دهه‌های مختلف نشان می‌دهد.

جدول ۴: مشاغل عمده افراد ده ساله و بالاتر برحسب سه بخش عمده اقتصادی از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۸۵

سال		نوع فعالیت				
۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	۱۳۵۵	۱۳۴۵		
۵	۷/۰۲	۹/۷	۶/۰۴	۴/۳	درصد	کشاورزی
۳۳۲	۳۲۰	۳۴۶	۹۶	۴۲	تعداد	
۲۲	۲۱/۶	۲۰/۴	۳۰/۶۳	۲۷/۵	درصد	صنعت و ساختمان
۱۴۶۱	۹۸۶	۷۲۷	۴۸۶	۲۶۶	تعداد	
۷۳	۷۱/۳۶	۶۹/۹	۶۳/۳۲	۶۸/۲	درصد	خدمات
۴۸۵۰	۳۲۵۹	۲۴۹۱	۱۰۰۵	۶۵۹	تعداد	
۶۶۴۳	۴۵۶۵	۳۵۴۴	۱۵۸۷	۹۶۷		جمع

مأخذ: سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۴۵ تا ۱۳۸۵

فعالیت‌های اقتصادی شهر نور در هر سه بخش کشاورزی، خدمات و صنعت و ساختمان افزایش داشته است، اما در بخش فعالیت‌های خدماتی این افزایش بیشتر می‌باشد.

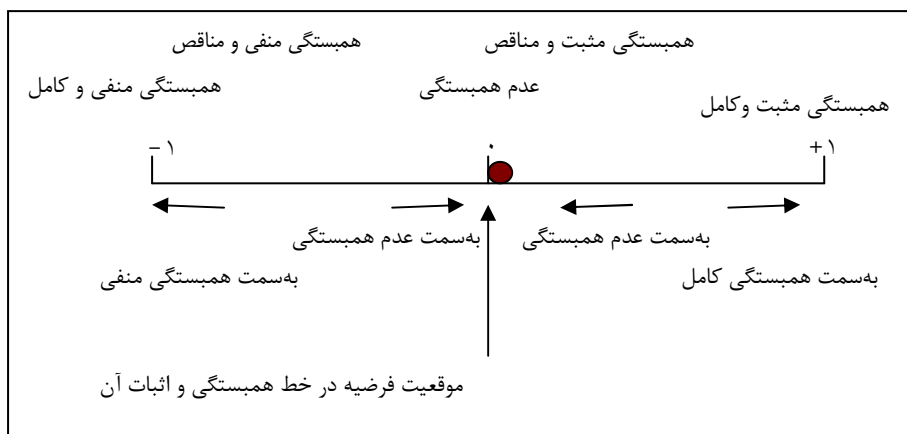
رویکرد برنامه‌ریزی فضایی برای شهرهای ساحلی که جاذبه‌های گردشگری دارند و تحت تأثیر عوامل فرا منطقه‌ایی هستند، فعالیت‌های اقتصادی ویژه‌ای را در نظر دارد. این رویکرد در شهرهای ساحلی به توسعه پایدار و گسترش گردشگری که استعداد بالقوه‌ی این شهرها می‌باشند، تأکید دارد و میزان نیاز اقتصادی شهروندان را با توجه به مطالعه‌ی یک دوره حداقل ده ساله‌ی گذشته تخمین می‌زند. برای تعیین میزان همبستگی بین فعالیت‌های اقتصادی و نیازهای اقتصادی که طرح هادی نور برآورد کرده، از آزمون همبستگی اسپیرمن استفاده شده است. جدول شماره‌ی ۵ توزیع فعالیت‌های اقتصادی شهر نور را در دو جبهه‌ی متفاوت در آزمون همبستگی اسپیرمن نشان می‌دهد.

جدول ۵: توزیع سطوح فعالیت‌های اقتصادی شهر نور (نیازهای اقتصادی و برآوردهای طرح هادی)^۱

پارامترها		x	y	u	v	d	D^2
بخش‌های اقتصادی شهر		مساحت فعالیت‌های اقتصادی شهر نور در سال ۱۳۸۷	مساحت فعالیت‌های اقتصادی طرح هادی برای افق سال ۱۳۸۷	رتبه مساحت فعالیت‌های اقتصادی شهر نور در سال ۱۳۸۷	رتبه مساحت فعالیت‌های اقتصادی طرح هادی برای افق سال ۱۳۸۷	اختلاف بانحراف درنمرات	مجذور انحرافات
خدمات	تجاری	۱۱۱۹۰۱۵	۸۹۲۵۰	۹	۵	-۴	۱۶
	فرهنگی	۳۸۵۶۳۰۷	۳۷۵۰۰	۶	۱	۵	۲۵
	بهداشتی-درمانی	۳۸۹۷۶۸۳	۸۲۵۰۰	۷	۴	۳	۹
	ورزشی	۳۴۱۸۱۰۴۷	۵۷۸۰۰	۵	۳	-۲	۴
	اداری	۸۰۹۹۲۰۷۳	۹۵۵۵۰	۸	۶	۲	۴
	انتظامی	۸۲۸۷۰۶۹	۴۳۸۰۰	۲	۲	۰	۰
	پارک و فضای سبز	۱۱۶۲۳۰۲۷	۱۲۵۰۰۰	۳	۷	-۴	۱۶
	تأسیسات شهری	۳۴۵۰۰۳	۱۲۵۲۵۰	۱	۸	-۷	۴۹
صنعت	۳۰۴۹۸۰۵۱	۱۹۵۵۵۰	۴	۹	-۵	۲۵	
کشاورزی	۴۷۴۶۵۶	۳۶۵۵۰۰۰	۱۰	۱۰	۰	۰	
							۱۴۸ $\sum d^2 =$

با توجه به شاخص همبستگی که در شکل شماره‌ی ۴ نشان داده شد، بین فعالیت‌های اقتصادی شهر نور در سال ۱۳۸۷ و نیازهای اقتصادی که طرح هادی برای این سال تخمین زده، کمترین همبستگی وجود دارد و همبستگی برای این فرضیه مثبت ناقص است و این فرضیه اثبات می‌شود.

۱- در این آزمون ρ_s ضریب همبستگی، d تفاضل هر جفت رتبه متناظر و N میزان فعالیت‌های اقتصادی است.

شکل ۴: میزان همبستگی متغیرهای فرضیه اول

فرضیه دوم: "به نظر می‌رسد اهداف اجتماعی طرح هادی شهر نور پاسخگوی نیازهای اجتماعی شهروندان نمی‌باشد"

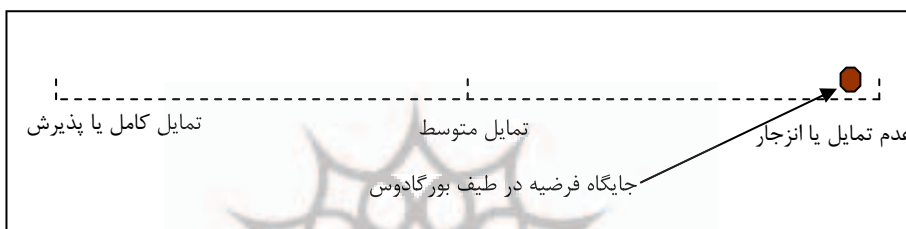
خدمات اجتماعی عبارت است از: آموزشی، کمک‌رسانی، بهداشتی و درمانی، پذیرشی (گردشگری) و انتظامی (وزین، ۱۳۸۴: ۷۴) برای بررسی بهتر اهداف و نیازهای اجتماعی در شهر نور به دلیل ویژگی خاص این شهر- فرم ویژه شهری- دسترسی به خدمات اجتماعی به وسیله‌ی طیف بوگاردوس مورد سنجش قرار گرفته است. جدول شماره‌ی ۶ عکس‌العمل ۶۹ خانوار نوری در زمینه‌ی دسترسی به مراکز مذهبی، آموزشی و درمانی را با توجه گویه‌های "طیف بوگاردوس" نشان می‌دهد.

جدول ۶: عکس‌العمل ۶۹ شهروند نوری درباره دسترسی به مراکز مذهبی، آموزشی و درمانی (اعداد نسبی هستند)

ردیف	خصوصیات	گویه‌ها	تمایل کامل (خوب) درصد	تمایل متوسط (کمی خوب) درصد	عدم تمایل (خوب نیست) درصد
۱	وضعیت دسترسی به مراکز آموزشی شهر	۳۰.۴	۳۷.۶	۳۲	
۲	وضعیت دسترسی به مراکز درمانی شهر	۲۴.۶	۳۳.۳	۴۲.۱	
۳	وضعیت دسترسی به مراکز مذهبی شهر	۲۶	۳۰	۴۴	

مأخذ: مطالعات میدانی نگارنده، پاییز ۱۷

گرایش‌های مثبتی که در جدول شماره‌ی ۴ نشان داده شده است، به درصد می‌باشد. یافته‌های میدانی نشان‌دهنده‌ی فقدان دسترسی مناسب به کاربری‌های مؤثر بر نیازهای اجتماعی شهروندان می‌باشد. یعنی فقط ۳۰.۴ درصد از شهروندان معتقد به دسترسی مناسب به مراکز آموزشی هستند و به همین ترتیب ۲۴.۶ درصد در زمینه‌ی مراکز درمانی و ۲۶ درصد نیز در زمینه‌ی مراکز مذهبی. بدین ترتیب اثبات می‌شود که بعد از گذشت ده سال از تهیه‌ی طرح هادی شهرنور، هنوز دسترسی‌های مناسب، به‌ویژه دسترسی به کاربری‌هایی که برطرف‌کننده‌ی نیاز اجتماعی شهروندان است، محقق نشده است. شکل شماره‌ی ۵ موقعیت فرضیه را در طیف بوگاردوس نشان می‌دهد.

شکل ۵: طیف بوگاردوس

فرضیه سوم: "سطح اشغال کاربری اراضی در شهرنور پاسخگوی نیازهای شهروندان نمی‌باشد."

مقایسه‌ی سرانه‌های کاربری‌های شهری نشان می‌دهد که چه اندازه به کاربری‌های شهری نیاز است و آیا نیاز به کاربری‌ها در طی ۱۰ سال تفاوتی داشته است یا نه. کاربری مسکونی از سرانه ۷۷ متر مربع برای هر شهروند به ۹۰.۲ متر مربع برای هر شهروند در سال ۱۳۸۷ رسیده است. در واقع ۱۳.۲ متر مربع به سرانه‌ی مسکونی برای هر شهروند در شهر نور اضافه شده است. افزایش جمعیت شهر نور از سال ۱۳۷۷ تا ۱۳۸۷ برابر است با ۴۱۰۶ نفر بوده که با میانگین بعد خانوار ۳.۵، چیزی در حدود ۱۱۷۳ خانوار طی ۱۰ سال به خانوارهای شهر نور اضافه شده‌اند. در نتیجه با توجه به سرانه ۷۷ متر مربع کاربری مسکونی برای هر شهروند، در سال ۱۳۸۷ بایستی ۳۱۶۱۶۲ متر مربع به مساحت مسکونی شهر اضافه می‌شد، در صورتی که مساحت مسکونی اضافه شده، ۶۰۳۸۸۱.۴۵ متر مربع می‌باشد. یعنی ۲۸۷۷۱۹.۴۵ متر مربع کاربری مسکونی مازاد بر نیاز شهر در حال حاضر در شهر نور وجود دارد که اگر سرانه ۷۷ متر سال ۱۳۷۷ را نیز در نظر بگیریم این مقدار کاربری مسکونی می‌تواند محل سکونت ۳۷۳۶ نفر و ۱۰۶۷ خانوار باشد. این مقدار مساحتی است که تحت سکونت مسافران و توریست‌هایی است که از شهر نور دیدن می‌کنند. این مقایسه نشان می‌دهد فرضیه‌ی ما در این بخش اثبات شده

است و کاربری‌هایی که در حال حاضر نیز در شهر نور وجود دارند برای نیازهای شهری و شهروندان کافی نمی‌باشند، زیرا نیاز شهروندان در شهر نور فقط نیاز درونی نیست، بلکه شرایط بیرونی نیز تأثیرگذار هستند و طرح هادی شهری که برای شهر تهیه می‌شود توانایی بررسی و توجه به همه‌ی جوانب مؤثر بر شهر نور را ندارد. با توجه به مقایسه‌ی فوق‌الذکر به این نتیجه می‌رسیم که شهر نور بسیار زیاد تحت تأثیر عوامل بیرونی می‌باشد و نقش نوعی از برنامه‌ریزی که به این اثرات بیرونی و درونی با یکدیگر توجه داشته باشد، در عرصه‌ی برنامه‌ریزی شهری در این شهر خالی است. در نتیجه رویکرد برنامه‌ریزی فضایی به‌عنوان یک برنامه‌ی تأمین‌کننده توسعه‌ی فضایی پایدار برای شهر نور در درجه بالایی از اهمیت قرار دارد.

جدول ۷: مقایسه مساحت و سرانه کاربری‌ها در وضع موجود با استانداردهای شهری و کمبودها

مساحت‌ها و سرانه‌ها نوع کاربری	استانداردهای کاربری اراضی شهر نور		کاربری اراضی شهر نور در طرح تجدیدنظر طرح هادی ۱۳۸۷		کمبودها و یا اضافه‌های کاربری‌های شهری مطابق استانداردها (به متر مربع)
	سرانه استاندارد کاربری‌ها	وسعت استاندارد کاربری‌ها (به متر مربع)	سرانه موجود کاربری‌ها در سال ۱۳۸۷	وسعت موجود کاربری‌ها در سال ۱۳۸۷ (به متر مربع)	
مسکونی	۵۰	۱۰۹۰۳۰۰	۹۰.۲۶	۱۹۶۸۳۸۱.۴۵	+ ۸۷۸۰۸۱.۴۵
آموزشی	۴.۴	۹۵۹۴۶.۴	۱۰.۴۸	۲۲۹۷۳۰.۳	+ ۱۳۳۷۸۳.۹
تجاری	۵	۱۰۹۰۳۰	۵.۱۳	۱۱۱۹۰۱.۵	+ ۲۸۷۱.۵
فرهنگی - مذهبی	۰.۷	۱۵۲۶۴.۲	۱.۲۱	۳۸۵۶۳.۷	+ ۲۳۲۹۲.۵
بهداشتی - درمانی	۱.۷	۳۷۰۷۰.۲	۱.۷۸	۳۸۹۷۶.۸۳	+ ۱۹۰۶۶۳
ورزشی	۴	۸۷۲۲۴	۱.۵۶	۳۴۱۸۱.۴۷	- ۵۳۰۴۲.۵۳
اداری	۱.۵	۳۲۷۰.۹	۳.۷۱	۸۰۹۹۲.۷۳	+ ۴۸۲۸۳.۷۳
انتظامی	۰.۴	۸۷۲۲.۴	۰.۳۹	۸۵۸۷.۶۹	- ۱۳۴.۷۱
پارک و فضای سبز	۹	۱۹۶۲۵۴	۲۷.۴۷	۵۹۹۳۹۸.۱۳	+ ۴۰۳۱۴۴.۱۳
کارگاهی	۱	۲۱۸۰۶	۱.۳۹	۳۰۴۹۸.۵۱	+ ۸۳۹۲.۵۱
تأسیسات شهری	۴.۴۵	۹۷۰۳۶.۷	۰.۱۵	۳۴۵۰.۳	- ۹۳۵۸۶.۴
راهها و معابر	۷.۳۵ ^۱	۳۲۹۱۰۷.۸۶	۲۴	۵۲۴۱۶۱.۹۸	+ ۱۹۵۰۵۴.۱۲
جمع کل کاربری‌ها	۸۵.۹	۲۱۲۰۴۷۰.۷۶	۱۳۸.۸	۳۶۵۶۷۵۴.۶۷	

مأخذ: شرکت پژوهش و عمران، ۱۳۷۸: ۵۷

۱- استاندارد راهها و معابر شهری ۳۰ درصد مساحت کاربری‌های شهر در نظر گرفته شده است.

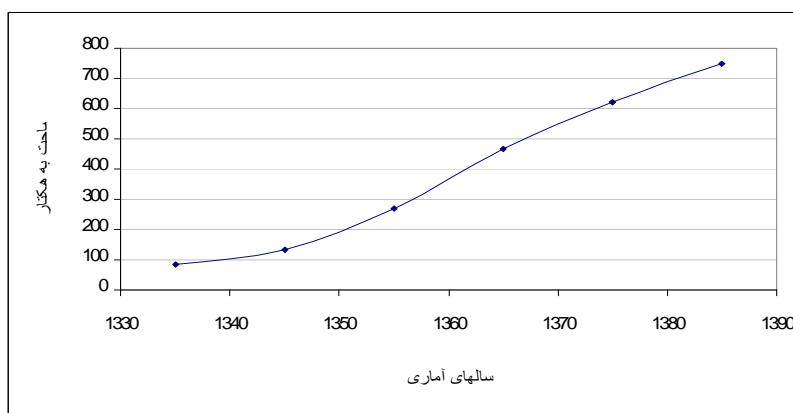

با توجه به جدول شماره ۷ و مقایسه‌ی استانداردهای کاربری شهری و وضع موجود، تفاوت زیادی بین کاربری‌های استاندارد و کاربری‌های وضع موجود وجود دارد، اما این تفاوت مبتنی بر کمبود کاربری نیست بلکه بیشتر متأثر از اختصاص بیش از حد فضا به برخی از کاربری‌ها می‌باشد و بیشتر نشانه‌ی نبود برنامه‌های همه‌جانگر می‌باشد، در طی یک دهه که طرح توسعه‌ی شهری هادی شهر نور تهیه شده است، این طرح نتوانسته رشد لجام‌گسیخته‌ی کاربری‌های شهری را که به واسطه‌ی توریستی بودن شهر صورت گرفته است را کنترل کند. برای مثال کاربری مسکونی که اهمیت زیادی برای توریست‌ها در تمام نقاط جهان دارد و در نقاط توریست‌پذیر همیشه جزو کاربری‌های حساس بوده، در شهر نور نیز این گونه است. این کاربری در شهر نور به دلیل اختلاط با کاربری مسکونی محلی^۱ اقتصاد، مسکن شهر را تحت تأثیر قرار داده است.

با توجه به جدول شماره ۷ کاربری‌های شهر نور بیشتر دستخوش عدم سازماندهی مناسب می‌باشد، این عدم سازماندهی نتیجه نبود برنامه‌ای است که بتواند فرصت‌ها و تهدیدها (عوامل بیرونی) را در ارتباط با فضای داخلی شهر ببیند. برنامه‌ریزی فضایی به عنوان برنامه‌ای که فضای شهری را در چندین سطح مورد مطالعه قرار می‌دهد، می‌تواند نقش مهمی را بازی کند.

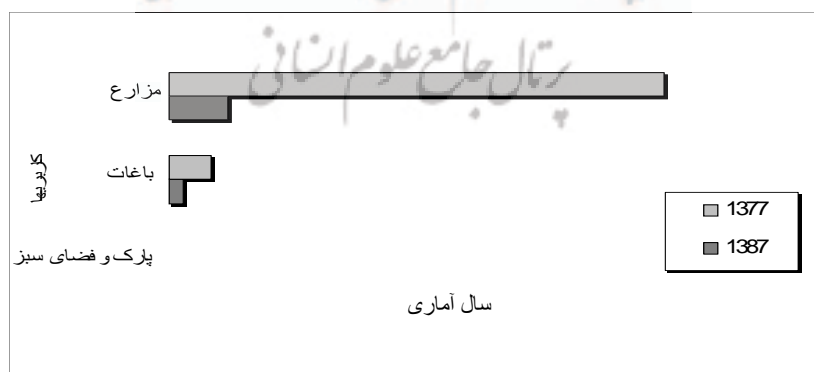
فرضیه چهارم: "توسعه‌ی فضای محیطی در دو دهه‌ی اخیر در راستای پایداری شهر نبوده است" عبارت توسعه‌ی فضای محیطی به دو بخش تقسیم می‌شود که عبارت است از: توسعه‌ی فضای انسانی و توسعه‌ی محیط کالبدی. برای اثبات این فرضیه به دلیل فشاری که بر منابع طبیعی در این شهر به خاطر محدودیت توسعه‌ی آن وجود دارد، از کاربری‌های پارک و فضای سبز، باغات و مزارع به عنوان عوامل توسعه پایدار شهر استفاده شده است. قسمت اعظم این فشار به وسیله‌ی گسترش فضاهای انسانی و توسعه‌ی کالبدی شهر از درون اتفاق می‌افتد. شکل شماره ۶ روند توسعه‌ی شهر نور را از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۸۷ نشان می‌دهد.

۱- در اکثر شهرهای توریست‌پذیر در جهان سعی شده کاربری‌های مورد نیاز توریست‌ها که به عنوان کاربری‌های مازاد برای شهروندان محسوب می‌شود تأثیر منفی بر محیط و کاربری‌های محلی شهری نگذارد و این میسر نخواهد شد مگر با اختصاص فضایی مجزا برای این مورد.

شکل ۶: روند رشد مساحت شهر نور طی سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۸۷

تراکم نسبی جمعیت به هکتار در سال ۱۳۸۷ و ۱۳۳۵ به یک اندازه است و آن هم ۲۹ نفر در هکتار است. در این تحقیق افزایش وسعت شهر نور به عنوان یکی از متغیرهای توسعه فضای محیطی در نظر گرفته شده است. این نوسان که در شکل شماره ۴ مشاهده می‌شود، برای شهری مانند نور کاملاً منطقی است. اما به دلایل مختلفی این افزایش سطح که به دنبال افزایش جمعیت نیز می‌باشد بر محیط زیست شهر فشار وارد می‌کند، دلایل این فشار عبارت است از: ساحلی بودن شهر، گذرگاهی بودن شهر، طبیعت زیبای حومه‌ی شهر که موجب جذب بسیار زیاد گردشگر در فصول تعطیل و غیر تعطیل سال می‌شود و بالا بودن آب زیرزمینی در بستر شهر. در نتیجه مطابق شکل شماره ۷ توسعه‌ی فضای محیطی شهر نور بر کاربری‌های مؤثر بر توسعه‌ی فضایی پایدار تأثیر منفی داشته و طی یک دهه به میزان زیادی از این کاربری‌ها در سطح شهر کاسته شده است. به همین علت توسعه‌ی فضای محیطی در این شهر در راستای توسعه‌ی پایدار شهر نبوده و فرضیه‌ی چهارم این پژوهش اثبات می‌شود.

شکل ۷: مقایسه‌ی میزان کاربری‌های مؤثر بر توسعه‌ی فضایی پایدار در شهر ساحلی نور

جمع‌بندی و نتایج حاصل از فرضیات تحقیق

برنامه‌ریزی فضایی توسعه‌ی پایدار شهرهای ساحلی دارای اصول چهارگانه‌ای است که عبارت است از: "پاسخگویی به تقاضای آگاهانه"، "تمرکز بر حجم دارایی‌ها"، "توسعه‌ی محرک‌ها برای اعمال مناسب"، "دخاله دادن شرکاء در فرآیند توسعه با روش‌های مناسب". به‌کارگیری این برنامه‌ریزی فضایی در توسعه‌ی پاسخگویی تقاضاهایی می‌باشد که شهروندان به‌طور بالقوه به آن تمایل دارند. در صورتی که به‌طور آشکارا، ایجاد بهبود در رویکرد قدیمی بدون عرضه "رویکرد تقاضا- پاسخ" کافی نمی‌باشد. اصلاحاتی که موجب بهبود رویکرد قدیمی می‌شود عبارت است از:

- ۱- رویکرد جدید بر اساس نیت شهروندان از توسعه‌ی فضایی، مشخص می‌شود، بنابراین عرصه برای تغییر و ابداع محدود می‌شود.
- ۲- این که شهروندان فقط با محیط بلافصل خود در ارتباط هستند نادیده گرفته می‌شود، بطوری که تقاضا برای بهبود محلی ممکن است نیاز به توجه به محیط وسیع‌تری داشته باشد.
- ۳- در صورت برابری تقاضا با تمایل به پرداخت هزینه برای خدمات، رویکرد جدید به دنبال این موضوع است که مسأله اصلی ممکن است عدم تمایل تهیه‌کنندگان توسعه‌ی فضایی برای برعهده گرفتن همه‌ی هزینه‌های این توسعه باشد.
- ۴- رویکرد جدید پرداختن هزینه‌ها را به اندازه کافی با توجه به ظرفیت تحویل‌دهنده‌ها برای پاسخگویی به تقاضا رد می‌کند. این موضوع برای جایی که سیستم آرایه‌ی خدمات ضعیفی دارد اهمیت ویژه‌ایی دارد.

بنابراین، الگوی برنامه‌ریزی فضایی برای ایجاد توسعه‌ی پایدار به هر دو موضوع "عرضه و تقاضا" توجه می‌کند. این الگو ابتدا تقاضا را ایجاد می‌کند تا شرایط توسعه فضایی به‌وجود بیاید و سپس آگاهی می‌دهد و از طرف دیگر آنچه که برای ایجاد یک تغییر واقعی ممکن و مورد نیاز است را تهیه و سرانجام، به تقاضاهای موجود پاسخ می‌دهد و در انتها اغلب نیازمندی‌ها با متقاعد کردن سیاستمداران و مأموران دولت در زمینه‌ی تأمین هزینه‌های استفاده‌کننده‌های توسعه‌ی پایدار، ظرفیت‌سازی خواهد شد.

بی‌توجهی آشکار رویکردهای متداول برنامه‌ریزی شهری به ملاحظات زیست‌محیطی، باعث فشار همه‌جانبه و افزایش جاپای اکولوژیکی در ساحل شده و شهرهای ساحلی را با مشکلات عدیده‌ای جهت تأمین نیازهایشان به مناطق دوردست مواجه ساخته است. در همین راستا فرآیندی که برنامه‌ریزی شهری، شهر ساحلی نور طی می‌کند، در برگیرنده‌ی کلیه‌ی مراحل

یک فرآیند برنامه‌ریزی شهری، مبتنی بر چارچوب تئوریک نمی‌باشد. این روند فاقد مراحل، تعیین مسایل و تدوین اهداف، طراحی گزینه‌های مختلف، ارزیابی و انتخاب گزینه برتر و مرحله‌ی مرور، بازبینی طرح می‌باشد. برنامه‌ریزی در شهر نور که با طرح هادی سال ۱۳۷۷ شروع شد، بیشتر به لحاظ انجام وظیفه‌ای رسمی و مسؤولیتی اداری است که به شکل معمول و براساس یک قرارداد تیپ و بدون توجه به موقعیت، اندازه و وسعت، جمعیت و عملکرد شهر انجام می‌گیرد. در این پژوهش با بررسی چهار حوزه‌ی فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، نیاز شهروندان به کاربری‌های شهری و روند توسعه‌ی فضای محیطی به بررسی کارکرد طرح هادی شهر نور پرداخته شد که از این طریق نحوه‌ی عملکرد این طرح بررسی شده و به دلیل عدم کارایی این طرح در شهر ساحلی نور رویکردی جدید در جهت دستیابی به توسعه‌ی پایدار فضایی ارایه گردید و در پایان نتایج زیر به دست آمده است:

الف- عدم توانایی طرح هادی شهر نور در زمینه‌ی توجه به همه‌ی ابعاد عوامل تأثیرگذار بر توسعه‌ی فضایی شهر؛

ب- عدم توجه طرح هادی به نیازهای شهروندان؛

پ- توانایی برنامه‌ریزی فضایی در پرداختن به نیاز شهروندان با توجه به موقعیت شهر؛

ت- استراتژیک بودن موقعیت شهر ساحلی نور به دلیل قرار گرفتن در تلاقی آب و خشکی و داشتن موقعیت گذرگاهی؛

ث- عدم تحلیل ساختارهای محیطی منطقه‌ی شهری به وسیله‌ی طرح هادی شهری؛ این طرح نیروهای مؤثر از پیرامون بر شهر را نمی‌تواند تعیین کند. این نیروها شامل نیروهای مثبت و قیود و بازدارنده‌ها هستند، همچنین قدرت تحلیل و طبقه‌بندی مشکلات موجود و پنهان و کمبودها در زمینه‌ی ساختارهای شهری را ندارد.

ج- عدم تحلیل نیروها و گرایش‌های تعیین‌کننده‌ی تحول شهری؛ طرح هادی شهری و یا کلیه طرح‌های توسعه شهری سنتی، قدرت تحلیل، نیروها و گرایش‌های تعیین‌کننده شهری را ندارند و بیشتر تحول شهری را در فضای بسته‌ی محدوده‌ی شهری در نظر می‌گیرند و تحلیل می‌کنند، در صورتی‌که شهر نور شهری نیست که بتوان بدین وسیله تحولش را تحلیل کرد. زیرا دارای کارکردی فرامنطقه‌ای است.

چ- عدم توجه به محدودیت‌ها و قیود توسعه‌ی فضایی؛ شهر نور از نظر طبیعی و انسانی برای توسعه‌ی فضایی دارای محدودیت‌ها و قیود زیادی است که به ویژگی‌های سیاسی و طبیعی شهر باز می‌گردد.

ح- تعیین پتانسیل تغییر و توسعه‌ی فضایی شهری؛ نبود این توانایی یکی از مهمترین عواملی است که موجب عدم تحقق پیشنهادهای و تخمین‌های طرح هادی می‌شود. شهر نور به دلیل دارا بودن موقعیت ساحلی دارای پتانسیل تغییر زیادی است.

پیشنهادات

- با توجه به مجموعه مباحث مطرح شده، این مطالعه گویای آن است که برنامه‌ریزی فضایی به عنوان بهترین الگوی توسعه‌ی پایدار شهرهای ساحلی به ویژه شهر ساحلی نور به عنوان یک مسیر بسیار مهم و اجباری در راه توسعه‌ی پایدار فضایی مطرح می‌گردد. بدین ترتیب پیشنهادهای چند برای بهبود مدیریت شهری در زمینه‌ی اتخاذ اقدامات اولیه برای تهیه‌ی برنامه‌ریزی فضایی توسعه‌ی پایدار شهرساحلی نور مطرح می‌گردد. که مهمترین آنها عبارتند از:
- افزایش قانونی اختیارات شوراها و شهرداری‌ها در فرآیند برنامه‌ریزی شهری به دلیل این که مدیریت شهری از ارکان اصلی برنامه‌ریزی فضایی می‌باشد؛
  - ایجاد هماهنگی بین نهادها و سازمان‌های محلی در امر مدیریت شهری به وسیله‌ی استراتژی‌های طرح‌های فرادست منطقه‌ای و ناحیه‌ای؛
  - تشکیل انجمنی به نام "انجمن برنامه‌ریزی فضایی توسعه‌ی پایدار شهر نور" در شهرداری نور مرکب از متخصصان امر در عرصه‌های شهرسازی استان؛
  - برگزاری کنفرانس‌های مختلف در زمینه‌ی برنامه‌ریزی فضایی توسعه‌ی پایدار شهری در شهر با مدیریت، شهرداری و دانشگاه‌های شهر و کشور؛
  - برگزاری کلاس‌های آموزشی برای مدیران شهری و شهروندان در راستای اهداف برنامه‌ریزی فضایی توسعه‌ی پایدار شهری؛
  - آموزش مشارکت مداری در فرآیند تهیه‌ی برنامه‌ریزی فضایی شهری به مدیریت شهری و شهروندان؛
  - دسترسی یا کنترل شوراها و شهرداری‌ها در زمینه‌ی تخصیص بودجه به سازمان‌های بخش دولتی برای عمران شهری؛
  - مشخص نمودن سیاست‌های شهرنشینی و چگونگی توزیع جمعیت در کشور در هنگام تهیه‌ی برنامه‌ریزی فضایی؛
  - شفاف کردن حد و مرز اختیارات و عملکرد شوراها و اسلامی شهر؛
  - جذب حامیانی قوی برای تهیه‌ی برنامه‌ریزی فضایی توسعه‌ی پایدار شهری؛

منابع

- ۱- اسدی، ایرج (۱۳۸۲). پیچیدگی مسایل در برنامه‌ریزی شهری و رویکردهای مواجهه با آن، فصلنامه مدیریت شهری. شماره ۱۴.
- ۲- باستیه، ژان، برنارد دزر (۱۳۷۷). شهر، ترجمه علی اشرفی. تهران. انتشارات دانشگاه هنر.
- ۳- حافظنیا، محمدرضا (۱۳۸۲). مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، انتشارات سمت.
- ۴- دانشپور، زهره (۱۳۸۲). برنامه‌ریزی راهبردی و برنامه‌ریزی اختیار راهبردی: ویژگی‌ها، تفاوت‌ها و پیش‌فرض‌ها، فصلنامه مدیریت شهری. شماره ۱۴.
- ۵- زیاری، کرامت‌اله (۱۳۸۳). مکتب‌ها، نظریه‌ها و مدل‌های برنامه و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، یزد. انتشارات دانشگاه یزد.
- ۶- شرکت پژوهش عمران و معماری (۱۳۸۷). طرح تجدید نظر هادی شهر نور.
- ۷- کالن، گوردون (۱۳۸۲). گزیده منظر شهری، ترجمه منوچهر حبیبیان. تهران. انتشارات دانشگاه تهران.
- ۸- مجتهدزاده، پیروز (۱۳۵۱). شهرستان نور، انتشارات صبح امروز.
- ۹- مرکز آمار ایران (۱۳۶۵). سرشماری عمومی نفوس و مسکن کشور، شهرستان نور. سازمان برنامه و بودجه.
- ۱۰- مرکز آمار ایران (۱۳۷۱). سرشماری عمومی نفوس و مسکن کشور، شهرستان نور. سازمان برنامه و بودجه.
- ۱۱- هال، پیت (۱۳۸۱). برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، ترجمه جلال تبریزی. انتشارات پردازش و برنامه‌ریزی شهری.
- ۱۲- وزین، غلامرضا (تالیف، ترجمه) (۱۳۸۴). ساماندهی شهری (تکنیک شهرسازی)، نشر درخشش.
- 13- Brews, peter, devavrat purohit (2007). strategic planning in unstable environments, journal of long rang planning 40.
- 14- Chettiparamb, Angelique (2006). metaphors in complexity theory and planning, journal of planning theory, Vol 5(1).
- 15- Hildebrand, L.P. and Norrena, E.J (1992). Approaches and progress toward effective integrated coastal zone management. marine pollution bulletin, 25 (1- 4).
- 16- HMXR % + HG 7 KHZ DM, VHG H FUM DOSUREOP VRI WHFRDMDJ RQH in proceeding of the coastal zone workshop, woods hole, Massachusetts, 22may-3 june 1972, MIT Press, Cambridge, M A.
- 17- Laboratory of Environment and Spatial Planning (2005). Towards an Urban Regeneration Policy in Coastal Mediterranean Cities, University of Thessaly-General Secretariat for Research and Technology, Ministry of Development.
- 18- Saywell, d and hunt, c (1999). Sanitation programmes revised, well task NO.
- 19- Simonsen, NLMQ 3 UDFWH QUDMHDQG WHP XOWXOWDORFW DFRSHQKJ HQ case, journal of european urban and regional studies, 15 (2).
- 20- : DWRQ9 DQHM ' HS ' IITHHQFH ' LYHMW 3 OQQIQ DQ (WIFV NIXLQORI Planning Theory, Vol 5 (1) .
- 21- 573, \$ 1 HZ 9 LMRQ IRU 3 OQQIQ ' HDYHIQ 6XWMLQEOH & RP P XQWFW Settlements and Places, London, Royal Town Planning Institute 27.